

одне одному. Я багато разів розповідала про них моїм дітям як про взірць доброти, чуйності і взаємодопомоги в родині. І мені приємно, що наші діти наслідують сімейні традиції, передаючи їх онукам. Це дуже потрібно нині, коли на маленьких людей такий великий інформаційний тиск і дітям непросто зрозуміти, визначити моральні цінності». Як і в цих щирих словах, у більшості поезій та картин мисткині приваблює її відвертість, простота й задушевність:

*Спасибі долі і життю,
Вклонитись Богові я мушу.*

(«Я вдячна долі і життю»)

Дивуєшся, як ця талановита і яскрава жінка все встигає: і вдома з великою сім'єю, і на городі, і на пасіці, і з онуками, і активно співпрацює у двох хороших капелах міста, а ще займається художньою вишивкою, в'яже, і при цьому знаходить час для малювання й поезії! Воістину непізнаний секрет – Жінка!

А втім, хочеться повернутися ще раз до глави цього талановитого сімейства. Він, без сумніву, опора роду. Виростив дітей, допоміг і дав можливість реалізуватися їхнім талантам, дав усім освіту, побудував кілька будинків для дітей і для себе, посадив більше ста дерев, особливо грецьких горіхів. На своїй малій батьківщині викорчовував терен і натомість садив горіхи. Вони тепер уже великі і родять на користь усім людям, котрі мешкають поблизу. І земляки вдячні пану Василю. А його великі, напрацьовані руки свідчать, що походять від тих взірцевих трудів-

ників, на яких світ тримається. Він приклад для наслідування своїм і нашим дітям та онукам...

Думається, коли б у нашому суспільстві, в кожному з нас утілилася хоч би децима тих чеснот, якими наділив Бог це славне сімейство і які здобуті їхніми талантом і працелюбністю, то жилося б нам куди краще, ніж маємо нині. А разом тут і питаюся: чи якось ушанувала держава цей гідний наслідування творчий і трудовий подвиг двох скромних, рядових, та все ж таких незвичайних людей? Питання риторичне, хоч відповідь на нього – традиційна для сьогодення. Обоє вже – пенсіонери, Василь Ілліч отримує півтори тисячі, а Надія Стефанівна – мінімальну виплату. Живуть із натурального господарства, яке тягнуть на своїх плечах. І тільки тому, хто вміє чути і бачити серцем, помітно, як квилять над їхнім обійстям музи, як просяться в зримий для людей простір ще не народжені діти-твори... І дивно, і прикро з усього цього. Бо й справді, вони варті «Музею Талановитих», музею Коркішків, як і всі наші митці-краяни, як ціла культурна громада, – варті державної турботи і підтримки. Бо такі завдяки їм не вмирає душа України. «Нехай Бог дає нам тільки здоров'я, а все решту ми маємо», – каже Надія Стефанівна, яка добре знається на справжніх скарбах, котрі не мають грошових еквівалентів. Хай же щастить цим високим митцям-мрійникам, цим натхненним трудолюбцям у нашому нелегкому земному бутті, а Небесну прихильність вони давно здобули.

Михайло Шкурка

ЛЕБЕДИНСЬКЕ ЛІТО В ЖИТТІ І ТВОРЧОСТІ СЕРГІЯ РАХМАНІНОВА

**До 140-річчя від дня народження та 120-річчя з часу перебування
на Лебединщині видатного композитора**

1893 рік позначився для Сергія Васильовича Рахманінова (1873–1943), молодого російського композитора і піаніста, стрімким професійним злетом. Після закінчення (1892) Московської консерваторії (клас відомого професора О. С. Арєнського) та успішного виконання у Большому театрі дипломного твору – опери «Алеко» – його популярність набуває широкого розмаху. Слава про талановитого музиканта докотилася й до України. Удвох із товаришем – співаком Михайлом Якимовичем Слоновим (1869–1930) – 27 січня 1893 року вони дають великий концерт у залі Харківського дворян-

ського зібрання. На концерті було присутне купецьке подружжя Є. Н. і Я. М. Лисікови. Музика Сергія Рахманінова їм дуже сподобалася, а сам музикант своєю зовнішністю нагадав єдиного сина, котрий молодим передчасно пішов із життя. За цих обставин Лисікови запросили Сергія Рахманінова і Михайла Слонова приїхати влітку 1893 року відпочити на їхній дачі в повітому містечку Лебедині Харківської губернії. Незважаючи на свою завантаженість справами, Рахманінов погоджується прибути в Лебедин. Так, у листі до Модеста Чайковського від 13 травня 1893 року з Новгорода він

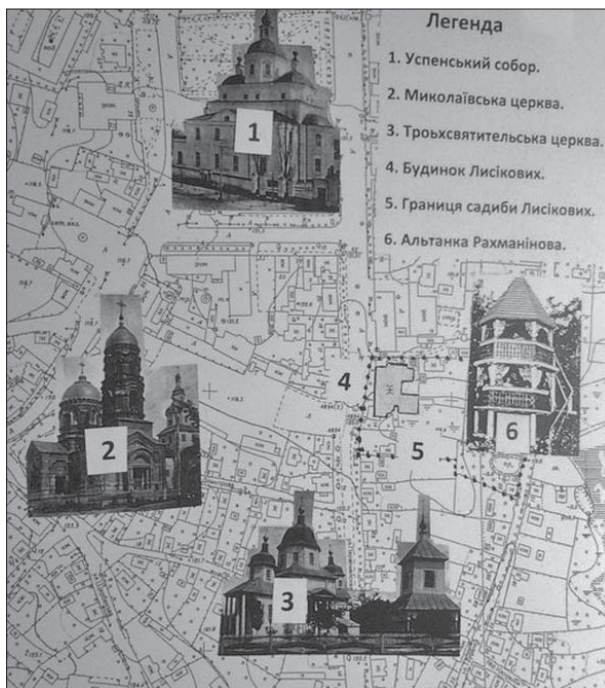

пише: «На всякий случай пишу Вам свои адреса. До 20-го мая: Новгород, Андреевская улица, дом генеральши Бутаковой, передача мне. От 23 мая: Харьковская губерния, город Лебедин, Е. Н. Лысиковой, передача мне» [12]. Отже, 23 травня 1893 року слід уважати офіційною датою початку перебування Рахманінова на Лебединщині. В цитованому вище листі до М. Чайковського він не вказує точної адреси його очікуваного перебування в Лебедині, – говорить лише: «Лебедин, Е. Н. Лысиковой, передача мне».

Ця деталь в біографії великого Майстра, на перший погляд, не має суттєвого значення. Та це лише на перший погляд. Коли ж 2013 року лебединська громада вирішила відзначити 120-річчя перебування С. В. Рахманінова в Лебедині відкриттям меморіальної дошки і пам'ятного знака, постало питання пошуку того історичного місця в забудові Лебедина, яке якомога точніше відповідало б тим подіям. На жаль, документальних підтверджень адреси садиби Лисікових в Лебедині не знайдено. Більшість місцевих краєзнавців сходяться на думці, що розшукувана садиба розміщувалася, мовляв, там, «де був у післявоєнні роки керосинний магазин». Такий рівень «конкретики» мало про що говорить. Проведені нами додаткові дослідження, включаючи аналіз масштабних картографічних матеріалів центру Лебедина та містобудівельних норм і правил, дозволяють дійти висновку, що садиба купців Лисікових у Лебедині знаходилася на парній стороні нинішньої вулиці Першотравневої – від теперішнього магазину «Оксана», побудованого на місці колишнього «керосинного магазину», до існуючої двоповерхової будівлі міської пожежної частини, побудованої у 1913–1915 роках (колишня міська управа).

Із півдня границя садиби проходила по руслу річки Буравки. Північна межа тягнулася від колишньої міської управи до вулиці Труфанки. Для повної картини додамо цікаву інформацію про навколишню забудову садиби Лисікових. Навкруги, на фоні одноповерхових житлових будинків із їх вишневими садочками, виділяються три величні православні храми: Успенський собор (не зберігся), Миколаївська і Трьохсвятительська церкви (не збереглися). Усього лише 100–250 метрів відділяють їх від садиби Лисікових. Щоденні молитовні служби під акомпанемент церковних дзвонів (особливо потужних дзвонів собору) будили у вразливій душі молодого музиканта дитячі спогади про Новгородську Софію, спонукали до активної творчої діяльності на Лебединщині. Особливою майстерністю відзначалися соборні дзвонарі влітку при відправі великих православних свят – таких, як Вознесіння Господнє, св. апостолів Петра і Павла, пророка Іллі, Пантелеймона Цілітеля, Прображення Господнє (в народі Спаса), Успіння Пресвятої Богородиці та інших.

Лебедин. Садиба Лисікових і довколишня міська забудова

Хор Успенського собору також славився на всю округу. Кращі співаки міста відбиралися до його складу. А вже потім один із талановитих хористів – Стешенко Іван Никифорович (1894–1937) – за кошти михайлівського графа Капніста був відряджений до Італії, отримав там фундаментальний вишкіл і зажив світової слави оперного співака. Його голос (бас) полонив оперні сцени Італії, Франції, Англії, США, інших країн. Деякі газети і журнали Америки небезпідставно називали його «українським Шаляпіним».

Можна впевнено стверджувати, що Сергій Васильович не обмежувався лише життям у садибі Лисікових; він цікавився культурою і музичним мистецтвом Лебедина і за його межами. В дні великих християнських свят, безумовно, відвідував службу в Успенському соборі. Не виключено, що саме в серпневі дні 1893 року в Рахманінова під впливом соборної служби народився класичний твір – духовний концерт на чотири голоси «В молитвах неусыпающую Богородицу». Не залишилася поза увагою С. Рахманінова і одна з кращих поміщицьких садиб Харківської губернії – Михайлівська садиба графа Василя Олексійовича Капніста – онука Василя Васильовича Капніста, автора славнозвісних художніх творів «Ябеда» і «Ода на рабство». Михайлівка розташована за сім кілометрів від Лебедина на правому березі Псла в підніжжі високих пагорбів, які місцеві жителі називають Михайлівськими горами. В. О. Капніст був щирим шанувальником красивого мистецтва. В його палаці була велика бібліотека, зібрання картин європейських і російських

Михайлівка. Сільський хор графа В. О. Канніста

художників, вишукані зразки меблів із карельської берези, цінна порцеляна тощо. Створений ним хор був настільки знаменитим, що неодноразово виступав і в Москві, і в Петербурзі. «Іменно здесь, в Михайловке, Рахманинов смог наилучшим образом познакомиться с прекрасными образцами народной культуры Украины» [14, с. 5]. Такого висновку дійшов сумський краєзнавець І. Скворцов, досліджуючи перебування С. Рахманінова на Лебединщині і зокрема в Михайлівці.

Лисікови, як відомо, були заможною купецькою сім'єю. В Харкові та інших містах, як говорить у листі до своєї сестри Рахманінов, у них було шість магазинів. Про лебединський магазин при цьому не згадується. А він насправді був. Про це ми дізналися від колишнього головного редактора районної газети «Будівник комунізму» Багмета Володимира Савича, 1928 року народження. Його батько Сава Романович, уродженець села Василівка Лебединського повіту (1884–1971), у дванадцятирічному віці був відданий у лебединський магазин Лисікова, де й пропрацював аж до початку Першої світової війни на посаді прикажчика. Він мав хороший голос і у вільний від роботи час ходив співати в хорі Успенського собору. На запитання, де ж стояв той магазин, відповідь дав таку: магазин

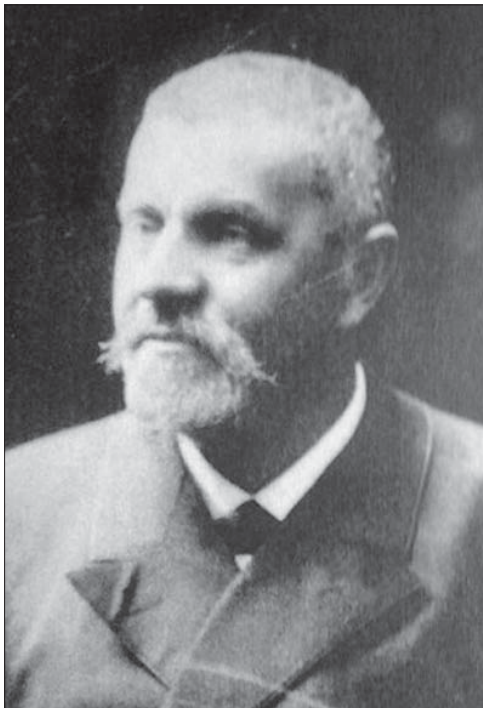
розміщувався на Соборній площі, а його вікна були проти Успенського собору, тобто в ряду сучасної двоповерхової забудови на розі Інтернаціональної площі й вулиці Карла Маркса або на розі пам'ятки історії місцевого значення – «Торгових рядів». Магазин Лисікова торгував

продовольчими товарами бакалійної групи – осетровими, в'яленою рибою, червоною і чорною ікרוю, кавою, чаєм, лимонами, цукерками...

Із дитячих літ і до сходу всі ми існуємо в певному людському середовищі. В одному випадку це оточення сприяє гармонійному розвитку особистості, розквіту її природних і набутих у процесі життєвої практики творчої потенції. В іншому – людина може розгубити і ті крихітні інтелектуальні можливості, починаючи ще з дитячих чи юнацьких років. Отож, як на мою думку, формування особистості, в першу чергу людини творчої, залежить від її оточення. Лебединська сім'я Лисікових створила для Сергія Рахманінова таку ідеальну

ауру доброзичливості: йому виділили простору кімнату, вікна якої виходили в сад, поруч у вітальні було фортепіано. Про нього турбувалися, як про свого рідного сина.

Про Лебедина С. Рахманінова уперше почув від свого друга по Московській консерваторії співака і музиканта Михайла Якимовича

Портрет Я. М. Лисікова

Слонова, який родом був із Харкова і влітку 1892 року жив у Лисікових. У листі до Слонова від 2 серпня 1892 року Сергій Васильович пише: «Ты еще пристаешь ко мне с моим приездом в Лебедин... Все таки наверно не могу тебе сказать, приеду ли я в Лебедин. Может быть! Во всяком случае напиши как ехать?..» 13 травня 1893 року Сергій Васильович остаточно вирішує їхати в Лебедин. Прибувши до Лисікових, він веде активну переписку зі своїми рідними та друзями. Для нас цікаві лише ті листи, які Сергій Васильович надіслав із Лебедина до своїх двоюрідних сестер Скалон. До речі, одна з них – Наталія Дмитрівна – згодом стане його дружиною.

Із цих листів ми довідуємося, хто ж такі сім'я Лисікових, адже з ними пов'язаний один із вокальних творів С. Рахманінова, про що буде сказано далі. Більш докладно про них говорить і Сергій Васильович у листі від 29 липня 1893 року до Людмили Скалон: «Семья Лысыковых состоит из двух человек: мужа и жены. И тот, и другая – оба довольно преклонного возраста <...>. Лысыковы купцы. Имеют шесть магазинов в разных городах. Сам Лысыков – это человек прежде всего очень большого ума. Человек – интересующийся всем. <...> Наконец, это человек крайне добрый, который будет сочувствовать и помогать всеми своими средствами всякому хорошему началу. Она же <...> но впрочем перебирать ее достатки не стоит (недостатков не заметил, да и вряд ли замечу). У нее все темнеет и тускнеет перед ее добротой, добротой огромной, удивительной. Это действительно женщина редкая, единичная пожалуй. Исполняются беспрекословно все мои желания, капризы и т. д. Мне не редкость, если в мою комнату вдруг полетят розы, вообще цветы, букеты, и это все она. Как-то я выразил желание писать свои сочинения в саду. И этого было достаточно, чтобы она схватилась за эту мысль и начала строить мне какую-то башню, очень больших размеров с разными вензелями, звездами и т. п.». Останній, шостий лист із Лебедина до сестер Скалон, надісланий на ім'я Наталії Дмитрівни, був датований 25 серпня 1893 року. В ньому Рахманінов просить відтепер слати йому листи на нову московську адресу. Отже, цей день можна вважати останнім днем перебування композитора в Лебедині.

...Швидко, як один день, промайнули три літні місяці перебування С. В. Рахманінова на Лебединщині. Але то був час найвищого творчого злету в житті молодого музиканта. За три літні місяці Рахманінов написав музичних творів у кілька разів більше, ніж за весь попередній рік. Першим монументальним музичним твором була Фантазія для двох фортепіано – сюїта, яка включала чотири п'єси: «Баркарола», «И ночь,

Лебедин, садиба Лисікових. Альтанка Рахманінова

и любовь...», «Слезы», «Светлый праздник». Наступним монументальним музичним твором була фантазія для симфонічного оркестру «Утес» з епіграфом із поезії М. Ю. Лермонтова:

*Ночевала тучка золотая
На гряди утеса-великана.*

Із Лебедина С. В. Рахманінов повертався в Москву окрилений. Першим, перед ким він звітував про результати своєї творчої поїздки на Лебединщину, був його учитель і порадник П. І. Чайковський. Познайомившись із новими музичними творами свого молодого друга та прослухавши деякі з них, зокрема фантазію «Утес», Петро Ілліч із притаманною йому поблажливістю сказав: «Чего только Сережа не написал за это лето! И поэму, и концерт, и сюиты и т. д. Я же написал только одну симфонию! Симфония эта была шестой и последней».

Неоціненним внеском у фонд російської музичної культури С. В. Рахманінова була розробка ним романсової тематики. Більше вісімдесяти класичних романсів на слова О. К. Толстого, О. С. Пушкіна, М. Ю. Лермонтова та інших видатних поетів залишив по собі композитор, шість із них створені літом 1893 року в Лебедині. Як пише відома дослідниця

творчості композитора З. Апетян, «романсы Рахманинова поражають емоціональною глибиною, красою і законченністю форми, неувядаючою свіжестю. Самый ранний из дошедших до нас романсов композитора – «У врат обители святой» на слова М. Лермонтова – закончен 29 апреля 1890 года, последний же – «Сон» – 2 ноября 1916 года. Таким образом, длинная цепь из 83 романсов охватывает большой период его композиторской деятельности, начиная от первых юношеских опытов и кончая сочинениями поры зрелости» [13]. 1893 року фірма А. Гутхейля опублікувала шість романсів, написаних С. В. Рахманіновим у Лебедині: «„О, нет, молю, не уходи“, посвященный А. А. Лодыженской, „Утро“, посвященный Ю. С. Сахновскому, „В молчаньи ночи тайной“, посвященный В. Д. Скалон, „Не пой, красавица, при мне“, посвященный Н. А. Сатиной, „Уж ты нива моя“, посвященный Е. Н. Лысиковой, „Давно ль, мой друг“, посвященный О. А. Голенищевой-Кутузовой» [11, с. 173, 178, 515]. С. В. Рахманінов не залишив поза увагою факту відвідання 1859 року Лебедин Т. Г. Шевченком. На слова Шевченка (у російському перекладі О. Плещеева) він написав два романи: «Дума» («Минають дні, минають ночі») і «Полюбила я на печаль свою» («Полюбилася я»). Обидва видані в Москві фірмою А. Гутхейля 1893 року.

На особливу увагу заслуговує один із шести романсів, який має безпосередній стосунок до лебединських доброзичливців митця. Це романс «Уж ты нива моя». Історія цього музичного твору така. 18 червня 1891 року Рахманінов звертається з Іванівки до Михайла Слонова з таким проханням: «...Теперь к тебе просьба. У меня здесь нет совсем стихов, а я хочу написать еще один романс! Если можешь, то достань А. Толстого. Найди там несколько стихотворений, подходящих для романса, не больше трех куплетов, еще лучше, два; выпиши их и пришли мне в письме...» Через кілька днів, а саме 20 червня 1891 року, з Іванівки Рахманінов звертається до Слонова з новим листом: «Из всех тобой присланных стихов, я нашел только одно стихотворение, которое мне было подходяще...» Це був вірш О. Толстого «Уж ты нива моя, нивушка» (1856) [17, с. 321–322]. Та вірш виявився завеликим, причому друга його половина не відповідала замислу композитора. Тому Сергій Васильович обмежився використанням лише перших шести рядків:

*Уж ты нива моя, нивушка,
Не скоситъ тебя с маху единого,
Не свяжутъ тебя всю во единый сноп!*

*Уж вы думы мои, думушки,
Не стряхнутъ вас разом с плеч долой,
Одной речью-то вас не выскать!*

Після опрацювання мелодії, музичного супроводу та присвяти остаточно редакція романсу набула завершеної форми [13, с. 5, 61–64].

Лебединське літо для Рахманінова стало тією стартовою площадкою, з якої композитор полинув у безмежний простір не тільки вітчизняної, а й світової музичної культури. Провідні видавництва Росії наперебій друкують усе

Портрет композитора С. В. Рахманінова

нові і нові його класичні твори. Активізувалася також і концертна діяльність Рахманінова; найбільші країни вважали за честь для себе прийняти з концертом молодого піаніста. Після перебування на Лебединщині Сергій Васильович ще дужче закохується в Україну. Київ, Одеса, Катеринослав (сьогодні Дніпропетровськ), Полтава – далеко не повний перелік міст, населення яких насолоджувалося музикою славетного композитора. Перебуваючи з гастролями в Харкові 1896 року, Рахманінов знайшов час ще раз відвідати Лебедин: відпочити протягом тижня в гостинній сім'ї Лисікових [1, с. 113].

Близько восьми років тривало розмірене життя Рахманінова, насичене творчими здобутками, закордонними концертами в країнах Європи й Америки. Але 1914 року Росія втягнулася в Першу світову війну. Якийсь час Рахманінов ще продовжував концертну діяльність, а свої гонорари за виступи перераховував у фонд російської армії. Але Росія з кожним днем утрачала воєнну ініціативу.

Портрет автора слів романсу «Уж ты нива моя»
О. К. Толстого

Одного зимового ранку 1917 року, як згадував мій батько Сидір Макарович – учасник цієї війни, в протилежних німецьких окопах почалося незвичне поживавлення. На бруствери окопів противника виставлялися грамофони, грала музика. Чути було викрики німецьких вояків: «Рус, сдавайтесь, вашего царя больше нет». Цар Микола II таки зрікся престолу, в країні відбулася Лютнева революція. Большевицька пропаганда ще більше активізувала свою підривну діяльність. У результаті армія була повністю деморалізована, Росію охопив хаос. Скориставшись ситуацією, в жовтні 1917 року антиурядові сили країни здійснили большевицький переворот. Влада перейшла до рук революційно налаштованих представників робітничо-селянських рад.

Щоб прискорити падіння старого режиму, потрібно було перш за все підірвати його економічну потугу. Але як це зробити? І тоді большевицьке керівництво вдалося до варварських методів, оголосивши в країні лозунг – «Грaбь нагрaбленное». А цього тільки й чекали різного роду декласовані елементи суспільства – нероби, п'яниці, крадії, вбивці. І розпочалося масове розкрадання поміщицького майна, підпали садиб, убивства. Створені поколіннями культурні надбання – літературу, музику, культові споруди тощо ідеологи комунізму визнали примхами експлуататорського класу. Палили книги, руйнували храми, забороняли виконання класичних музичних творів – усього не перелічити...

Сергій Васильович у дні революційних подій перебував у своєму помісті Іванівка і був свідком того, як селяни, котрі працювали на його полях, фермах, у палаці, не соромлячись, усе розтягували по своїх дворах або пропивали. І це робили люди, яких Рахманінови забезпечували роботою, лікували, навчали їхніх дітей грамоти, а в засушливі роки рятували від голодної смерті. От який тваринний інстинкт розбудивсь у людях. Та найбільше вразила Сергія Васильовича жахлива картина, коли «з вікна другого поверху садиби в рідній Іванівці (Тамбовська губернія) моряки-революціонери викидають його роля. Важко було це зрозуміти...» [9, с. 255–264]. Цей варварський акт большевиків опосередковано підтверджує в спогадах від 23 вересня 1971 року і літня жінка, жителька Іванівки, яка десятки років пропрацювала в маєтку Рахманінова, Катерина Іванівна Штирліна. Вона свідчить: «А роля черный, барский, когда дом разграбили, учитель накрыл его дерюжкой, так он стоял под дождем и начинающим идти мартовским снегом. Потом приехали на рыдване, а роля погрузили и увезли в Степановку, роля поставили там в детском доме» [6, с. 151].

Сергій Васильович усвідомлював, що з большевицьким режимом йому не знайти порозуміння. Як не було болісно залишати Росію, та все ж він ухвалює рішення про еміграцію. 1 червня 1917 року Сергій Васильович, пере-

Е. Н. Лисицкой
УЖ ТЫ, НИВА МОЯ... 61
Слова А. К. ТОЛСТОГО Соп. 4 №5
Lento
Уж ты, нива моя,
а, как зудо-на, он как, сечь те, ба с на, ба н - да, во, го,
он как - зать те - ба вою во н - да, нива моя!

Ноти романсу «Уж ты нива моя...». Фрагмент

буваючи в Єсентуках на лікуванні, шле листа своєму консерваторському товаришеві О. І. Зілоті з таким проханням: «Милый мой Саша <...> на свое имя Ивановку я истратил почти все, что за свою жизнь заработал. Сейчас в Ивановке лежит около 120 тысяч. На них я ставлю крест и считаю, что здесь последует для меня крах. Просьба к тебе состоит в том, чтобы ты нашел минутку свободную у М. И. Терещенко и посоветовался бы с ним. Возможно ли мне рассчитывать получить паспорт с семьей на отъезд хотя бы в Норвегию, Данию, Швецию... Все равно куда! Куданибудь! <...> Можно ли получить такое разрешение к июлю? Можно ли взять с собою оставшиеся деньги? Или часть? Какую?» [12].

Кілька місяців узгоджувалися питання про видачу паспортів на від'їзд С. В. Рахманінова і його сім'ї за кордон. Отримавши проїзні документи, вони 23 грудня 1917 року залишають Росію. Спочатку вирушили в Стокгольм, потім у передмістя Копенгагена, а незабаром осели-

рукой, и я вижу, как глаза его застланы слезами. А видеть слезы на глазах большого человека – страшно» [16, с. 117].

Сотні, а може, й тисячі вчених, письменників, діячів культури, видатних інженерів і підприємців опинилися тоді за межами своєї країни. Свої почуття щодо вимушеної чужини С. Рахманов передав у чудовому романсі «Сон» на слова Г. Гайне в перекладі з німецької А. Плещеева [13, с. 80–91]:

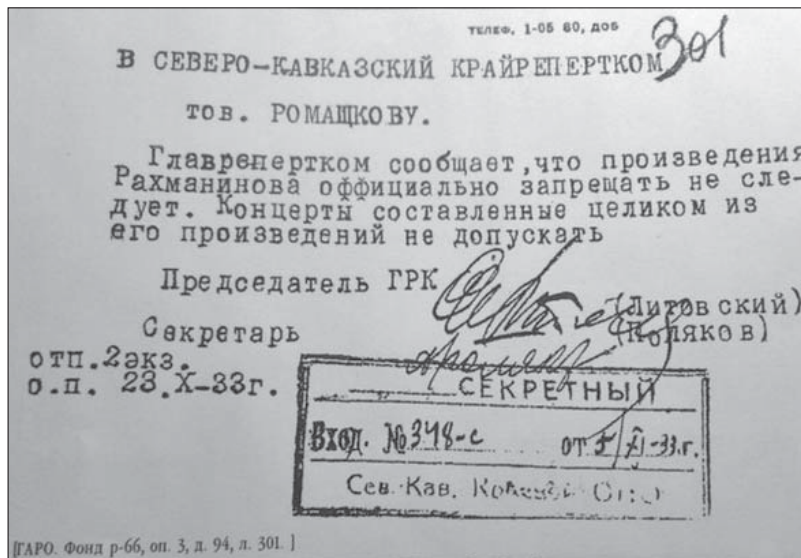
*И у меня был край родной;
Прекрасен он!
Там ель качалась надо мной...
Но то был сон!*

*Семья друзей была жива.
Со всех сторон
Звучали мне любви слова...
Но то был сон!*

Улітку 1933 року в Сполучених Штатах Америки відзначалося 60-річчя композитора й 40-річчя його концертної діяльності. Вітали

його в Карнегі-холл. У Париж для поздоровлення Рахманінова з'їхалися всі провідні музиканти світу. Москва також тепло відгукнулася на пошанування ювіляра. У Большому театрі, а також у Большому залі консерваторії виконувалися відомі музичні твори Рахманінова, зокрема й написаний у Лебедіні «Утес» та ін. Офіційна ж Москва ювілей Рахманінова не тільки проігнорувала, а й ухвалила 23 жовтня 1933 року циркуляр Головреперткому (структурного підрозділу КДБ) про фактичну заборону концертів, програма яких повністю складалася б із творів Рахманінова. В усі регіони країни були надіслані відповідні циркуляри з грифом «Секретно» [6, с. 173, 175].

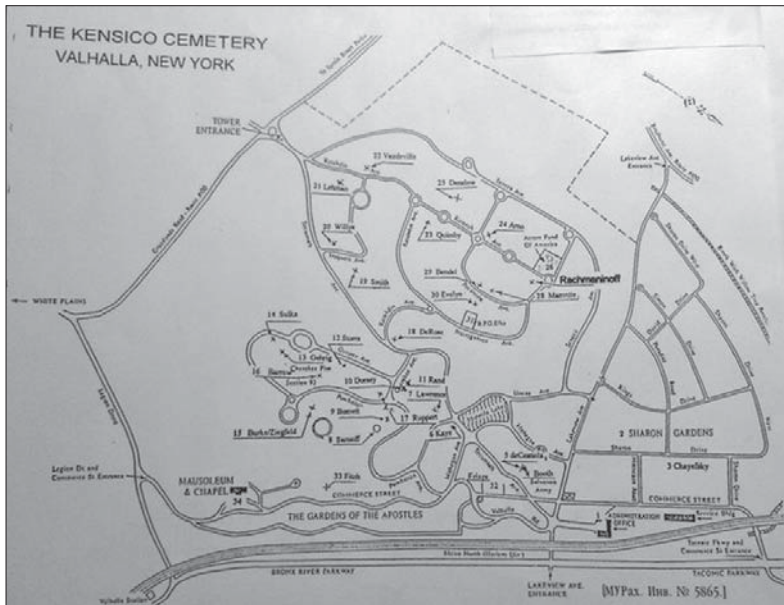
Наближався 1937 рік. У країні розгорталася небачених масштабів боротьба з «інакомислием». Воєначальники, політичні діячі, науковці, письменники, музиканти – всі підозрювалися в антидержавних намірах. Для прискорення судових рішень були запроваджені так звані судові «трійки», які самочинно вирішували долю осуджених: кого розстріляти, кого відправити в тайгу на лісоповал, кого в соловецький концтабір. Незважаючи на «залізну завісу» між Радянським Союзом і цивілізованим світом, до Рахманінова все ж доходила інформація про те, що твориться на його батьківщині. Та він усе ще поривався туди, хоч як би це не було небезпечно. Звісно, що навряд чи вижив би. Однак для Сергія Васильовича

Секретний циркуляр Главреперткома від 23.X.33 р.

лися в Нью-Йорку. Тут Сергій Васильович прожив до кінця своїх днів. Важкими стали перші п'ять років еміграції – адаптація до умов життя на чужині, хоч поруч і були численні знайомі і друзі.

В останні місяці 1922 року до США прибув із Росії на гастролі художній театр. Рахманінов радо зустрічав земляків на своїй квартирі. У травні 1924 року гастролі московських артистів завершилися, наставав час їхнього від'їзду до СРСР. На пристані театралів проводжала російська діаспора, був там і Рахманінов. «... Когда парадом начал отдаляться от пристани, я взглянул на его как-то ссутулившуюся высокую фигуру. Последний привет! – згадував К. С. Станіславський. – Он стоит молча, с поднятой

План-схема кладовища «Кенсіко» – місця поховання С. В. Рахманінова

повсякчас актуальним залишався життєвий принцип, яскраво оспіваний у поезії Сергія Єсеніна:

*Если крикнет рать святая:
«Кинь ты Русь, живи в раю!»
Я скажу: «Не надо рая,
Дайте Родину мою!» [15, с. 64].*

Роки виснажливої концертної діяльності та невтішні зведення Інформбюро про стан справ на фронтах Другої світової війни з кожним днем підточували здоров'я С. В. Рахманінова. Зрештою його серце не витримало, і в ніч на 28 березня 1943 року в американському місті Беверлі-Гілз (штат Каліфорнія) митець пішов із життя. Поховання його відбулося в Кенсіко, поблизу Нью-Йорка. Щороку в день народження композитора вдячні шанувальники його таланту приносять на могилу букети білого бузку...

Література

1. Бажанов Н. Рахманінов / Н. Бажинов. – Вып. 19. – М. : Изд-во ЦК ВЛКСМ «Молодая гвардия», 1966.
2. Берлин В. Д. Приглашение к тайне / В. Д. Берлин. – Харьков : «Око», 1995. – С. 54.
3. Бриль В. Композитор С. В. Рахманінов у Лебедині / В. Бриль // Будівник комунізму. – 1974. – 8 верес. – С. 3.
4. Брянцева В. Детство и юность Сергея Рахманінова / В. Брянцева. – Изд. 2-е. – М. : Советский композитор, 1972. – С. 117–129.
5. Дудченко В. Лебединські листи Рахманінова / В. Дудченко // З історії Лебединщини. – Вип. 1. – Лебедин, 1993. – С. 22–23.
6. Ивановка. Времена. События. Судьбы. Труды

Музея-усадьбы С. В. Рахманінова / состав. : А. И. Ермаков, А. В. Жогов. – М. : Изд-во фонда Ирины Архиповой, 2008.

7. Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Отделение III. Уезды Ахтырский и Богодуховский, Сумской и Лебединский. Город Лебедин. – М. : Типография В. Готье, 1857. – С. 443–464.

8. Локощенко Г. Музично-театральна культура Сумщини / Г. Локощенко. – Суми, 1992. – С. 59.

9. Макарова В. А. І слово в пісні відгукнеться... / В. А. Макарова, Л. А. Макарова. – Суми: «Собор», 2003.

10. Радчук В. Рахманіновський день у Лебедині / В. Радчук // Життя Лебединщини. – 2007. – 6 верес. – С. 3.

11. Рахманінов С. В. Литературное наследие в трех томах. Том первый. Воспоминания ; Статьи ; Интервью ; Письма / С. В. Рахманінов. – М. : Советский композитор, 1978.

12. Рахманінов С. В. Письма / С. В. Рахманінов ; ред., вст. ст. и ком. З. Апетян. – М. : Гос. муз. издат., 1955. – С. 93–103.

13. Рахманінов С. Романсы. Для голоса в сопровождении фортепиано : в 2 вып. / С. Рахманінов. – Вып. 1. – М. : Музыка, 1989.

Могилу С. В. Рахманінова на кладовищі «Кенсіко» поблизу Нью-Йорка

14. Скворцов И. Лебединское лето Сергея Рахманінова. К 125-летию со дня рождения великого композитора и пианиста / И. Скворцов. – Суми : «Данкор и Юнипресс», 1998.

15. Сергей Есенин. Собрание сочинений в трех томах / С. Есенин. – Т. 1. – М. : Изд-во «Правда», 1970.

16. Соколова О. Сергей Васильевич Рахманінов / О. Соколова. – 3-е изд. – М. : Музыка, 2007.

17. Толстой А. К. Смерть Иоанна Грозного, Царь Федор Иоаннович, Царь Борис / А. К. Толстой. – М. : Худ. лит., 1988.

